

De meningsbärande
Krumelurernas
Krumbukter

Nils Friberg

Språk

De meningsbärande krumelurernas krumbukter

Var och en av oss är brukare av vårt språk, vårt modersmål, och i viss mån några andra inlärd språk. Oturligt nog finns det inget vad man kan kalla rätt sätt att bruka språket. Normativa ansatser gällande språkanvändningen har oftast svårt att få ordentligt genomslag. Språket kan användas såväl för att upplysa som att vilseleda. Vilseledningen är oftast smygande och en aning fördold men likväl en vilseledning. Kommande exempel illustrerar en i företagssammanhang mycket vanligt förekommande rovdrift med orden.

Sittande med det svenska företaget X.s personalpolicy, men där det står *Human Resources* även i den svenska upplagan, kan man analogt säga att jag läser ett slags partitur; en övergripande beskrivning av hur personalen ska orkestreras för att samfällt handla för företagets bästa. Jag vill inte påstå att partituret beskriver ett flerstämmigt musikstycke, snarare ett gregorianskt, enstämmigt hyllande vad som bör göras. Vad som ska komma ut av detta, hur det ska tolkas, vad det har för mening, är frågor jag genast ställer mig. Men i misivrutan till dokumentet står *Quality approved*, så någon har ansett sig kunna tolka partituret och få ut välljudande musik, mening, av de nedtecknade krumelurerna.

Jag snubblar redan i inledningen till dokumentet. Där står: *X lockar till sig och utvecklar personer med ledande kompetens och uppmuntrar topprestationer*. Meningen känns onaturlig. En direkt svårighet ligger i hur vi ska uppfatta verben i presens. Det blir en art av evidenta påståendesatser, som uttalar sig tvärsäkert om den faktiska praktikens inriktning. Men är

det på det sättet eller önskar vi att det vore så? *Uppmuntrar topp prestationer*, vad innebär det och hur går det till och framför allt vad skiljer denna art av prestationer från låt oss säga passabla prestationer? På vilken nivå ligger ribban? Metaforer och bilder brukar förstärka och vidga en tanke, göra den pregnantare. Men i detta fall är de närmast *en ljudande tamburin*. Orden är för stora och skapar missljud.¹

Vid fortsatt läsning av dokumentet blir användningen av presens, en tonart, som känns lite missljudande, nästan naiv eller modellbunden. Ett slags stående uttryckssätt i den genre, som en policy utgör.² Tveksamt är om denna tonart ger läsaren stöd för sitt handlande.

Presens fortsätter:

- *Våra kärnvärden sporrar till topp prestationer ...*
- *Våra chefer definierar inriktning och mål ...*
- *Våra chefer ger medarbetarna möjlighet och inspiration ...*
- *De ser till att samarbetet ...*
- *Vi delar med oss av kompetens, resurser och möjligheter ...*
- *Arbetet inom X ger ...*
- *Vi utvecklar fortlöpande ...*

Någon kan argumentera att dokument av denna art uttrycker sig på detta sätt och ska inte läsas så närstynt. Dokumentet är tänkt att i stället inspirera till en holistisk syn. Läsaren ska se till den samfälliga ambitionen, helheten och inte fastna vid enskilda misstag på klaviaturen. Partituret ska uppfattas som ett övergripande inriktningsdokument, som beskriver hur

---

1. Jfr. Hans Larsson, *Poesins logik*, Lund 1966 (1899), s. 77: "En oklar tanke forskansar sig bäst bakom mera bleka metaforer".

2. Jfr Pehr Sällström, *Tecken att tänka med*, Stockholm 1991, s. 70: "notationen visar alltid utöver sig själv och kan likväl hämma kreativitet som den är styrande, förförisk och bedräglig". (s. 17)

de grundläggande melodislingorna ska låta. Mot detta kan genmålas: varför utformas då inte partituret på ett sätt så att det uppfyller den funktionen? Varför bemöda sig att servera detta språkligt ospelbara partitur med oprecis notation, som ger upphov till disharmonier och tolkningssvårigheter? Eller i sin fumlighet till löje!

Den kunskap som kommer ur den fleråriga praktiken talar oftast till oss nyanserat och flerstämmigt. Det till synes självklara och det givna, ter sig då sällsynt och måste tolkas och lyssnas in för att få en hörbar och njutbar harmoni. Men dissonanser blir vi dock knappast fria från. De ger harmonierna sin nödvändiga kontrast för att kunna uppfattas och värdesättas.

Efter att ha läst policies av denna art kan man fråga sig, när ska medborgarna i samhälle och företag börja tilltala varandra med ett rakt och klart språk och skriva vad de menar, utan att utelämna vare sig harmonier eller dissonanser? Det förhåller sig ändå så att för de flesta av oss är harmonier och dissonanser närvarande ingredienser i den värld vi i övrigt befinner oss i. Således torde det finnas en skillnad, en upplevd skillnad, mellan den vetenskapligt fastställda checklistans prosa och det språk som beskriver det levda livets påtagliga verklighet.

Alla har vi i småskolan en gång mött dessa svarta krumelurer, som symboliserar ord, meningar och som är betydelsebärande. Vi har dragglat med dem, vi har fascinerats av dem och vi har med tiden blivit invigda i skriftens makalösa värld. Hur man bär sig åt och hur man går till väga, det vill säga vilken metod man ska använda sig av för att lära ett barn läsa, är en intressant fråga och svaret på den frågan är inte helt självklar. Låt mig ta ett exempel på hur den så kallade ord-och-bild-metoden kan fungera inom lästräningen. Barnets föräldrar har av läraren fått klart för sig att deras pojke målar med språket och att det mesta går bra i skolan

men med läsningen går det sämre. Läraren säger att barnet saknar intresse för läsning. Det verkar som om barnet helt enkelt inte vill lära sig läsa. Läraren beskriver den metod hon använder sig av i läsundervisningen, den så kallade ord-och-bild-metoden. Exempelvis visar en bild i läroboken en pojke i en skog med texten till bilden: *Bo ser en lo*. Genom att kombinera bild med ord är det tänkt att barnet ska lära sig läsa. För sina föräldrar förklarar barnet att meningen, *Bo ser en lo*, både är barnslig och ointressant. Barnet förklarar: jag ser väl att Bo ser en lo men frågar sig varför ska jag läsa det? Barnet känner sig tillfreds med föräldrarnas och de äldre syskonens högläsning. Andra argument om läsningens nytta besvarar han: det jag behöver vet jag redan och läsningen tar tid från mig för att kunna leka med mina bilar. Under en och en halv termin hade pojkens lärarinna praktiserat den moderna ord-och-bild-metoden, vilket paradoxalt nog hade resulterat i att pojken hade skaffat sig en samling argument varför han inte skulle lära sig läsa! Argumenten visade sig vara en skyddsmekanism för den för honom helt avgörande frågan: hur gör man?³ När pappan visade honom hur man kan stava och ljuda sig fram till bilarnas namn genom att läsa på motorhuven, O-p-e-l och V-o-l-v-o och så vidare, lossnade hans intresse för läsning och han fick upp ögonen för hur läsningen fungerade. Även här blir vi påmind om den viktiga frågan, vilken metod svarar bäst på frågan: vad vill jag åstadkomma och omvägens betydelse i förhållande till fasthållande vid en enda metod, i detta fallet bild-och-ord-metoden.

---

3. Exemplet är hämtat från Olle Ågren, *Bo ser en lo*, i Spelplats 2.2006, Stockholm 2006.